

визнати розробку власного, наукового виваженого та обґрунтованого шляху удосконалення енергетичного законодавства, що враховує національні проблеми, пріоритети та цілі.

Кірін Роман Станіславович,

*д.ю.н, доцент, провідний науковий співробітник
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В. К. Мамутова НАН України»*

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МІЛІТАРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ МІЖНАРОДНИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

У зверненні українського парламенту про необхідність здійснювати фіксацію та документування вчинених РФ екологічних злочинів (далі – екозлочинів) [1], йдеться, серед іншого, про те, що формування доказової бази щодо кожного з екозлочинів має відбуватися, поперше, за участі незалежних міжнародних організацій. По-друге, цей процес повинен здійснюватися відповідно до вимог судових органів або міжнародних незалежних комісій.

В якості прикладу останньої згадано про Компенсаційну комісію Організації Об'єднаних Націй (далі – КК ООН) (*The United Nations Compensation Commission, UNCC*), яка була утворена згідно із Резолюцією Ради Безпеки ООН № 692 (1991) від 20 травня 1991 р. [2].

Посилаючись на власні резолюції № 674 (1990) від 29.10.1990 р., № 686 (1991) від 02.03.1991 р. та № 687 (1991) від 03.04.1991 р., щодо відповідальності Іраку за будь-які збитки, шкоду, включаючи шкоду природному середовищу (далі – ПС) та виснаження природних ресурсів, завданих внаслідок його незаконного вторгнення та окупації Кувейту, Рада Безпеки ООН постановила заснувати Фонд та КК ООН, зазначені у п. 18 резолюції № 687 (1991) від 03.04.1991 р., під управлінням Ради керуючих. Механізм компенсації вказаних втрат передбачав виплати Іраком до Фонду КК ООН, які здійснювалися за рахунок відрахувань від продажу іракської нафти та нафтопродуктів.

Експерти Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» детально проаналізували кувейтський досвід роботи КК ООН та вказали на деякі важливі напрямки роботи України на міжнародному рівні, а саме заклик до ООН та Ради безпеки ООН щодо

[3, с. 8]: – прийняття відповідних резолюцій, які засуджують збройну агресію РФ в Україні, та створення допоміжного органу для відшкодування шкоди, завданої Україні; – створення спеціального (компенсаційного) фонду для виплат відшкодування Україні, іншим державам, юридичним та фізичним особам, що постраждали від агресії. Останній пропонується фінансувати за рахунок певної частини від експорту російських природних ресурсів.

Варто пригадати також, що Україна вже має досвід співробітництва із КК ООН, коли ним виплачувалися компенсаційні суми нашим співвітчизникам, які постраждали внаслідок агресії Іраку проти Кувейту [4].

Ще одним інструментом ООН, який може бути задіяний в процесі відшкодування мілітарно-екологічної шкоди, є консультації та співпраця з вирішення будь-яких питань, що виникли або можуть виникнути відносно цілей або у зв'язку з виконанням положень Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на ПС (*Environmental Modification Convention, ENMOD*, 1977), ратифікованої Україною ще у 1978 р [5]. Цей шлях передбачає використання відповідних міжнародних процедур у рамках ООН включаючи послуги: а) відповідних міжнародних організацій; б) Консультативного комітету експертів (*The Consultative Committee of Experts*) [6, п.1 ст. V]. До повноважень останнього відносяться встановлення фактів та підготовка експертних висновків щодо будь-якої проблеми, передбаченої ENMOD. Крім того, Конвенцією закріплена можливість скликання ООН Конференцій (*ENMOD Review Conference*), на яких розглядається ефективність положень щодо усунення небезпек військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на ПС.

Як договір міжнародного права в галузі роззброєння ENMOD спрямований, зокрема, на захист довкілля під час воєнних дій забороняючи вороже використання ПС в якості засобу ведення війни. Його положення доповнюються значною мірою положеннями Додаткового протоколу 1 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. (*Additional Protocol (I) to the Geneva Conventions*, 1977), що безпосередньо забороняють завдання шкоди ПС в умовах збройного конфлікту [7, п.3, ст. 35].

Генеральний директорат з навколишнього середовища Європейської комісії (*The Directorate-General for Environment is the European*

Commission, DG ENV) презентував Міндовкіллю принципи роботи та можливості програми LIFE (*LIFE Programme*) [8] – фінансового інструменту ЄС для захисту довкілля та впровадження кліматичних заходів (перехід до чистої, циркулярної, енергоефективної, кліматично нейтральної та стійкої до зміни клімату економіки). Реалізація державних, неурядових та бізнес-проектів у рамках програми LIFE є дієвим інструментом фінансування інновацій у сфері захисту ПС та відновлення у повоєнний час.

Також уряд України розглядає різні механізми залучення коштів від міжнародних партнерів, у тому числі через фонди фінансового посередництва та спрямування приватних інвестицій на гуманітарні цілі. Презентований звіт надає висновки щодо втрат України від війни у період з 24.02. по 01.06.2022 р. та окреслює коротко-, середньо й довгострокові потреби країни у реконструкції та відновленні (*Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment, RDNA*). Для оцінки збитків та потреб України було використано міжнародно визнану методологію (*Damage and Loss Assessment, DaLA*), яка дає комплексну оцінку збитків і потреб у відновленні [9]. В той же час, через активні бойові дії вимірювання основних забруднюючих речовин у повітрі, воді та ґрунті було неможливим. RDNA не оцінювало завдану шкоду та потреби в цих рецепторах через відсутність даних моніторингу екологічних активів [9, с. 25].

Нарешті, слід визначитися із судовим органом, який буде безпосередньо приймати рішення про відшкодування екологічної шкоди. Таким може бути:

- 1) Міжнародний суд ООН (*International Court of Justice, ICJ UN*);
- 2) Міжнародний трибунал щодо РФ (*The International Criminal Tribunal for the Russian Federation*), створений на базі резолюції Ради Безпеки ООН;
- 3) Спеціальний трибунал щодо РФ – гібридний суд (Надзвичайна палата, Спеціальний суд), створений на підставі резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

Таким чином, пропонується, в якості основних критеріїв для обрання міжнародних та міжнародно-правових інструментів для відшкодування мілітарно-екологічної шкоди, обрати наступні: – національна валідація, верифікація та міжнародна гармонізація методів та методик формування доказової бази (фіксація, оцінка, розрахунки і документування екозлочинів та обсягів екологічної шкоди для ПС); – міжнарод-

на легітимність суб'єктів екологічного моніторингу, а також аудиту вже зафіксованих та обрахованих екозлочинів та екологічної шкоди; – міжнародно визнана допомога у забезпеченні об'єктивності та незалежності доказової бази, створенні спеціальних суб'єктів розгляду екозлочинів та випадків заподіяння екологічної шкоди; – міжнародна підтримка у створенні механізму компенсації Україні збитків, завданих збройною агресією РФ (Генеральна Асамблея ООН 14.11.2022 р. на спеціальній сесії має розглянути проєкт резолюції «Сприяння правовому захистові та репараціям Україні»), визначенні відповідного судового органу, фонду та джерел компенсаційних виплат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав – членів Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації на території України : Постанова Верховної Ради України від 20 вересня 2022 р. № 2594-IX. *Офіційний вісник України* від 04.10.2022 р., № 77, ст. 4633.
2. Security Council resolution 692 (1991) [*on establishment of the UN Compensation Fund and the UN Compensation Commission under Security Council resolution 687 (1991)*]. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/113598#record-files-collapse-header>
3. Компенсаційна комісія ООН – перспектива фінансування відновлення довкілля в Україні після війни із РФ. Огляд діяльності Компенсаційної комісії ООН. Екологія-Право-Людина. 06.05.2022. 13 с. URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/kompensatsijna-komisiya-onn-perspektyva-finansuvannya-vidnovlennya-dovkillya-v-ukrayini-pislya-vijny-iz-rf-oglyad-diyalnosti-kompensatsijnoyi-komisiyi-onn/>
4. Про затвердження Положення про порядок виплати компенсаційних сум громадянам України, які постраждали внаслідок агресії Іраку проти Кувейту : постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р. № 177. *Офіційний вісник України* від 05.03.1998 р., № 7, ст. 256.
5. Про ратифікацію Конвенції про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 р. : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 25 травня 1978 р. № 3415-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/up783415?ed=1978_05_25

6. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD). New York, 10 December 1976. URL: <https://www.un.org/disarmament/enmod/>

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : Міжнародний документ ООН від 8 червня 1977 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України* від 1990 р., № 1, стор. 25.

8. Міндовкілля та DG ENV обговорили деталі приєднання України до програми LIFE. 15.04.2022. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/news/18>

9. Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення – серпень 2022.– 269 с. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/zvit-shvydka-oczinka-zavdanoyi-shkody-ta-potreb-na-vidnovlennya_ukr-1.pdf

Соколова Алла Костянтинівна,

д.ю.н., доцент кафедри екологічного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Незважаючи на процеси глобалізації та суспільних трансформацій у світі і пріоритетність збереження і захисту навколишнього середовища, в Україні, як це не прикро, питанням захисту довкілля приділяється незначна увага, експлуатація природних ресурсів нерациональна, непродумана й невиважена, що унеможлиблює досягнення збалансованого (сталого) розвитку. Звісно, усе це вимагає від України вжиття термінових заходів. Спираючись на вказане, вважаємо за доцільне провести аналіз норм чинного вітчизняного екологічного законодавства, згідно з яким врегульовуються відносини з використання об'єктів природи задля забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте й безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування, збереження й відновлення природних екосистем. Зрозуміло, що для досягнення цього необхідно віднайти спеціальний правовий механізм, наприклад, поширити практику використання природних об'єктів на договірній основі, зокрема, за договорами оренди.

Відомо, що така форма природокористування, як договірна отримала своє застосування і поширилася не так уже давно. З огляду на це